

سیری در سرزمین ایران پیش از شش هزار سال پیش

دکتر عیسی بهنام

بزندگی خود ادامه میدهند. ممکن است بعضی از آنها نسلشان از میان رفته باشد.

در مورد نقش انسان‌ها نقاشی احتیاط مخصوصی بخرج میداده است. شاید مانند بعضی از دهقانان امروزی اعتقاد داشته‌اند که وقتی نقش انسان روی ظروف نشان داده شود خود انسان میمیرد، در واقع نقش انسان جای او را میگیرد. شاید

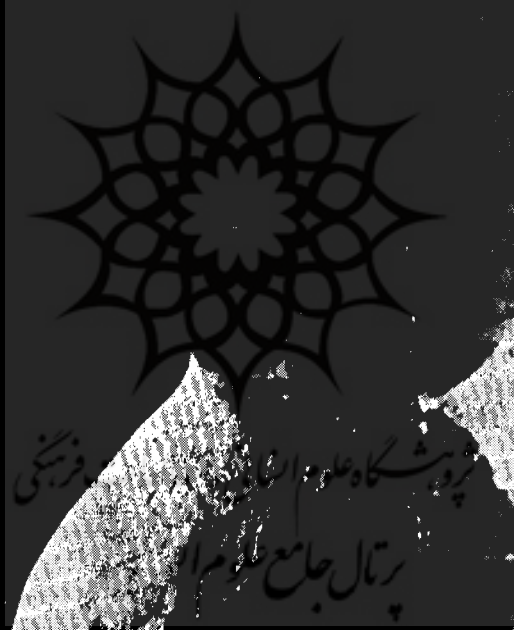
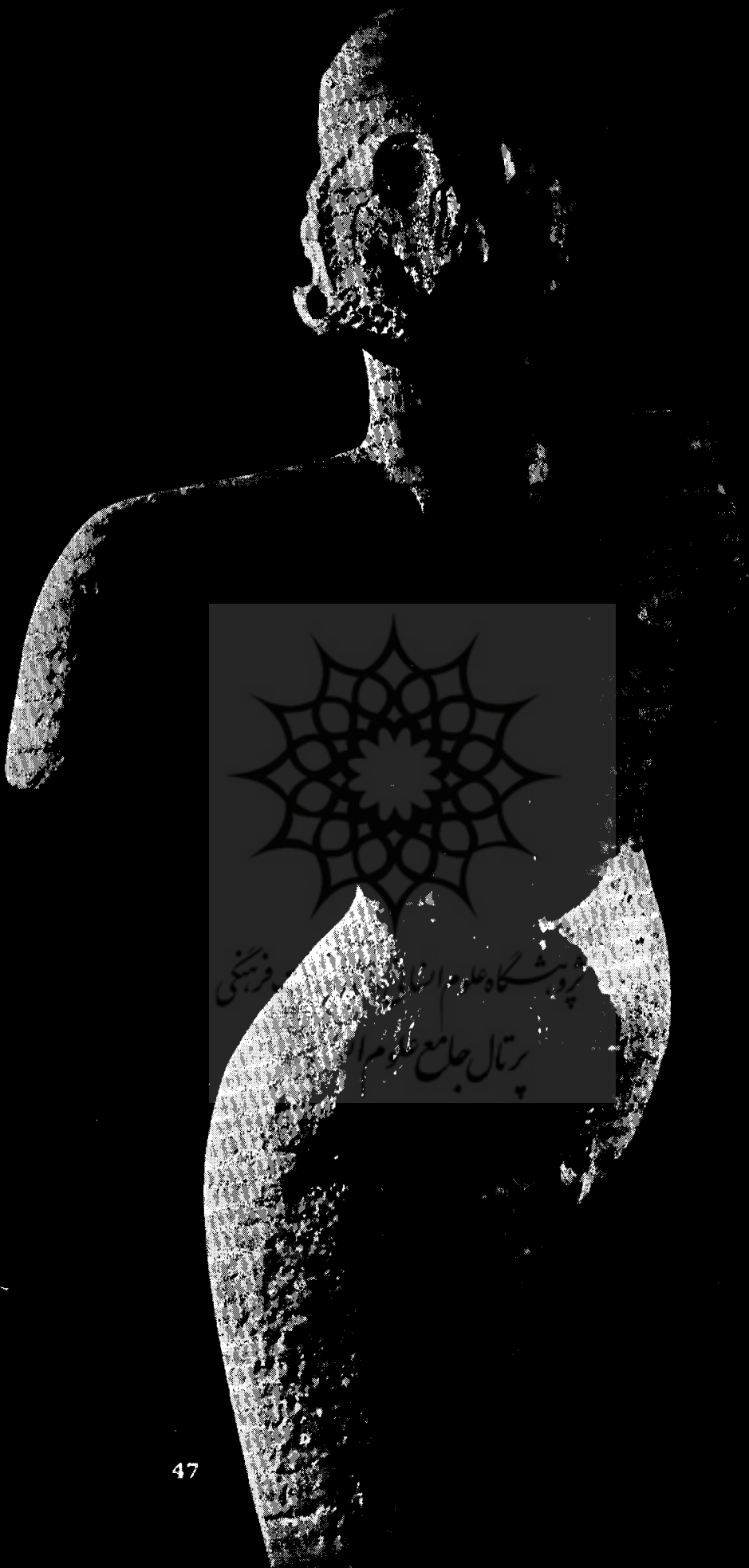
ظروف سفالین مکشوف در نقاط مختلف ایران نقوش بسیار جالب و متنوعی از موجوداتی که در برابر چشم هنرمندان بوده برای ما بیادگار گذاشته‌اند. این نقوش تقریباً منحصر آ روی ظروف سفالین نشان داده شده است. چه کسی برای نخستین بار بفکر افتاد که موجودات طبیعت را روی ظروف گلی نقش کند؟ بعضی از باستان‌شناسان تصور میکنند که این نقوش مفاهیمی دارد و چیزی شبیه به خطوط «هیروگلیفی» مصر است. بعضی نیز اظهار داشته‌اند که ممکن است این پرندگان یا حیواناتی که روی ظروف سفالین پیش از تاریخی نقش شده مفاهیم مذهبی داشته است. ممکن است هر دو نظر بالا صحیح باشد، ولی بهر حال تصور میکنم هنرمند نقاش از نقش این پرندگان و حیوانات یا انسان‌ها روی ظروف سفالین لذتی می‌برده است و احساس هنری خود را ارضاء میکرده است.

در ابتدا نقاشی کوشش میکرد پرندگان و حیوانات را همانطور که در طبیعت موجود است روی کوزه سفالین نشان دهد، ولی در طی قرون از این کار خسته شد و موجودات طبیعت را بصورت مصنوعی روی ظروف نقش نمود. بعضی از باستان‌شناسان تصور میکنند که این تزئین مصنوعی نشان دادن موجودات طبیعت خود نشانه این است که نقش این موجودات برای مردم آن روز مفاهیم لغوی داشته و از چهارچوب هنری خارج میشده است. با اینکه ممکن است این نظر صحیح باشد ولی باید متوجه بود که حتی در زمان‌های بسیار جدیدتر نیز نقاشان وقتی از تقلید موجودات در طبیعت خسته میشدند سبک نقاشی خود را عوض میکردند و به مصنوعی‌سازی میپرداختند و این مطلب ممکن است در مورد نقاشان دوره‌های پیش از تاریخی نیز صادق باشد. بهر حال هر چه هست این نقوش امروز ما را بیش یا کم به زندگی ساکنان سرزمین ایران در آن روزهای بسیار کهن نزدیک میکند. این مرغ‌های آبی هنوز هم در این سرزمین

شرح عکس صفحه مقابل :

(شکل ۱) این مجسمه کوچک زرین در ویرانه‌های رودبار نزدیک سفیدرود بدست آمده است. وی احتمالاً بانویی از گیلان است، که بصورت الهه مادر یعنی ربه النوعی که با فشار دادن پستان‌هایش شیر زیاد، فراوانی و آبادانی را بوجود می‌آورد مجسم گردیده است. مردمی که در حدود سه هزار و پانصد سال پیش در ارتفاعات البرز در کنار دریای خزر زندگی میکردند به وجود رب النوع‌های متعدد اعتقاد داشتند، یکی از آنها همین الهه ناهید یا «آناهیت» است که در سرزمین‌های دیگر جهان بصورت «الهه مادر» مورد پرستش انسان‌ها بود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

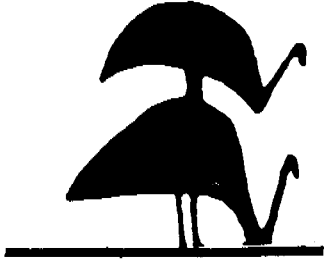
بهمین دلیل باشد که وقتی به دلایلی ناچار میشدند انسان را روی ظروف گلینشان نقش کنند به او سر نمیدادند تا قدرتی نداشته باشد که جای انسان‌ها را بگیرد. بدون شك اینها فرضیاتی است، ولی بسیاری از امور مربوط به انسان‌های پیش از تاریخی از چهارچوب فرضیات بیرون نمی‌رود.

در این مقاله تعدادی از نقوش پرندگان که در روی ظرف‌های سفالین هزاره‌های ششم و پنجم پیش از میلاد نشان داده شده و در نقاطی مانند «تل بکون» نزدیک تخت جمشید و «تپه زیان» نزدیک شهر نهاوند و تپه‌های پیش از تاریخی شوش و ویرانه‌های «تپه سیلک» نزدیک کاشان پیدا شده ارائه میشود. این نوع نقوش روی تمام سفال‌های پیش از تاریخی که تقریباً در تمام سطح سرزمین ایران پخش است دیده میشود و این نشانه آن است که در حدود هزاره‌های ششم و پنجم پیش از میلاد مسیح در این سرزمین زندگی انسان‌ها رونق بخصوصی داشته است.

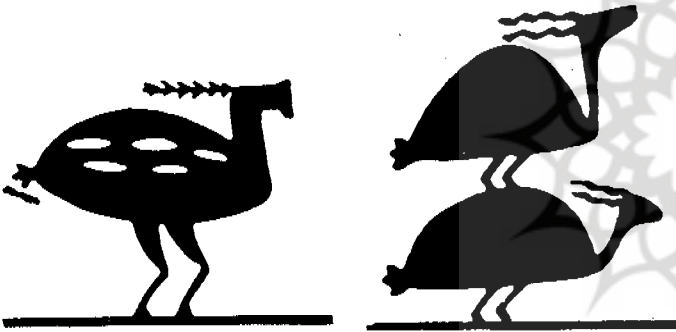
شبهت این نقوش با نقوشی که روی ظروف سفالین مکشوف در بین‌النهرین و شبه قاره آناتولی وجود دارد نشانه این است که بین مردم سرزمین ایران و جلگه بین‌النهرین و فلسطین و شبه قاره آناتولی روابط نزدیک وجود داشته است. فقدان هرگونه خطی در میان اشیاء مکشوف در نقاط پیش از تاریخی ایران موجب شده است که ما راجع به زبان و نژاد و وقایع تاریخی این مردم بکلی بی‌اطلاع مانده‌ایم. با این حال بعضی شواهد ما را راجع به پاره‌ای مطالب مربوط به این مردم راهنمایی میکند. مسائلی که در پیش است متعدد است و حل بعضی از آنان

۳

۴

۵

(شکل ۳) این کدام پرنده است که در هزاره چهارم پیش از میلاد مسیح در ناحیه کاشان میزیسته و کوزه‌گر نقش آنرا روی کوزه‌اش قرار داده است

(شکل ۴) در کاشان هم در حدود شش هزار سال پیش شتر مرغ وجود داشته است. نقش از یکی از ظروف سفالین مکشوف در تپه سیلک نزدیک کاشان

(شکل ۵) این شتر مرغ‌ها در حدود شش هزار سال پیش در مرودشت میزیسته‌اند. نقش از یکی از ظروف سفالین مکشوف در «تل بکون» نزدیک تخت جمشید

شرح عکس صفحه مقابل :

(شکل ۳) مجسمه کوچک گلی انسانی که در حدود هزاره چهارم پیش از میلاد در ناحیه «تورنگ تپه» نزدیک گرگان زندگی میکرده است. کمر باریک، شانه‌های پهن، سیل تراشیده و ریش طوقی، این مرد با مردانی که در همین حدود در قسمت‌هایی از شبه جزیره بالکان و جزیره «کرت» زندگی میکردند، شبهت زیاد دارد. این مجسمه گلی کوچک قرمز رنگ، امروز در موزه ایران باستان در تهران حفظ میشود.

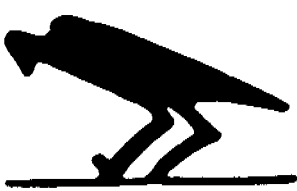
احتمالاً همیشه غیرممکن بنظر خواهد رسید. مثلاً این سؤال پیش میآید که آیا مردمی که در حدود شش هزار سال پیش و حتی بالاتر از آن در این نواحی بسر میبردند از مکان دیگری به این سرزمین آمده‌اند یا مردم بومی همین سرزمین‌اند. در این صورت باید از خود پرسید آیا يك آدم و يك حوا از ابتدا وجود داشت و بقیه انسان‌ها از آن دو موجود بوجود آمدند یا در هر سرزمینی آدم و حوای بخصوصی موجب پدید آمدن انسان‌های مختلف شدند. در این صورت باید جواب این مطلب را پیدا کنیم که آدم و حوایی که انسان‌های مورد بحث ما را بوجود آوردند در کدام نقطه از این سرزمین و در کدام تاریخ،

شاید میلیون‌ها سال پیش زندگی میکرده‌اند. کتاب‌های آسمانی معمولاً آدم و حوا را بین دو رود دجله و فرات قرار داده‌اند. من در اینجا فقط این سؤال را طرح کردم بدون اینکه بتوانم به آن جوابی بدهم. آنچه که بنظر من بسیار جالب می‌نماید این است که کشفیات چند سال اخیر در جنوب ایران، مثلاً در نقاطی مانند تپه یحیی و شهداد و چغامیش نشان داده است که نواحی جنوبی ایران خیلی جلوتر از نواحی بین دو رود دجله و فرات مورد سکونت انسان‌ها قرار گرفته است. شاید روزی راز مربوط به خلقت بشر در همین سرزمین‌ها برای ما گشوده شود.

(شکل ۶) این پرندگان نیز در هزاره چهارم پیش از میلاد در شوش زندگی میکرده‌اند. نقش از یکی از ظروف سفالین مکشوف در شوش (شکل ۷) نقش این پرنده، مرغ آبی؟ در روی یکی از ظروف سفالین منقش از شش هزار سال پیش که در «تل بکون»، نزدیک تخت جمشید بدست آمده کپی شده است. در جلگه مرو دشت، در کنار تخت جمشید، تا چند سال پیش که هنوز جمعیت این نواحی چندان زیاد نبود، در فصل بهار از این نوع پرندگان آبی زیاد دیده میشد.

(شکل ۸) شاید این دسته‌های منظم غازها و مرغ‌های آبی باشند که شش هزار سال پیش در آسمان شوش در پرواز بودند و امروز هم نظایرشان در نواحی پر آب دیده میشود. کپی از یکی از نقوش روی ظروف سفالین مکشوف در شوش

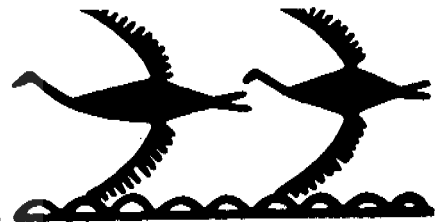
(شکل ۹) مرغی از تپه زیان نزدیک نهاوند. این نقش از روی یکی از ظروف هزاره پنجم پیش از میلاد مکشوف در تپه زیان کپی شده است (شکل ۱۰) این مرغ‌های آبی غریب و عجیب که پنج هزار سال پیش در مرو دشت دشت مرغاب میزیستند، امروز کمیاب شده‌اند. نقش از یکی از ظروف سفالین مکشوف در «تل بکون» نزدیک تخت جمشید

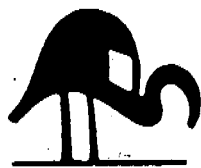
۹

۸

۶

۱۰

۷